

na obnovu, což znamená, že vlády mohou přistoupit k zavádění nových zákonů bez jakéhokoli strachu z odporu lidí. Na druhé straně se objevily i názory, že předešlé zřízení ve skutečnosti podpořilo mobilizaci protestních skupin, které stály u zrodu svobodné občanské společnosti. Zpráva Nicka Manninga zkoumající společenská hnutí a protestní skupiny, objevila množství důkazů mobilizace těchto skupin, které by mohly vyvinout tlak, jež by dohnal buď vládu nebo lokální autoritu ke změně jejich postojů. Uvádí příklad z oblasti bytové politiky, kdy sousedé organizovali akční výbory nebo dokonce sami přímo okupovali prázdné domy.

Vezmeme-li v úvahu danou ekonomikou krizi projevující se v oficiálních statistikách, vnucuje se otázka: jak lidé přežívají? Na loňském workshopu se vážně diskutovalo o neoficiální ekonomice, tradiční partnerce státního plánování, jejímž prostřednictvím si lidé obstarávají své každodenní potřeby. Podle příspěvků, které zazněly na semináři letos, je neoficiální ekonomika v praxi stále zásadní pro přežití většiny domácností, ale velké množství obchodních a podnikatelských aktivit již přestalo být ilegální. Nepochybně se nyní stanou živnou půdou pro vznik nového podnikání. Neschopnost či neochota státních autorit kontrolovat takovéto aktivity však také umožňuje rozšiřování kriminálního způsobu jednání a chování v situaci, kdy privatizace a zavedení tržních mechanismů dalo větší prostor těm, kteří k němu mají sklony. Probíhající transformace se týká i

neoficiální ekonomiky. Zavedení daňového systému ve střední Evropě pak mimo jiné znamená, že se objevil daňový únik jako nová dimenze těchto aktivit. Jiří Večerník ve svém příspěvku přesto upozornil, že domácnosti se velice dobře přizpůsobily změnám díky tomu, že se přeorientovaly zpět na své vlastní zdroje a obrátily pozornost na hledání nových zdrojů a možností, které jim nové prostředí poskytuje.

V průběhu konference se rozpoutala debata o tom, zda postkomunistické společnosti mohou být s ohledem na svůj dosavadní vývoj tříděny. Mohly by například visegrádské země tvořit dohromady skupinu reprezentující jeden soubor charakteristik, zatímco jihovýchodní země střední Evropy by tvořily jinou a země bývalého Sovětského svazu další charakteristickou skupinu? Mohla by být takováto klasifikace nějak užitečná pro předpovídání budoucího vývoje? Existující data, prezentovaná na konferenci, napovídala tomu, že přinejmenším pro postihnutí postoje k demokracii a sociálnímu státu se tento způsob nehodí, ale bezpochyby se podobná klasifikace nadále používat nepřestane.

V závěru se skupina rozhodla ucházet o zřízení nadace pro následující workshop příštího roku, kde by započatá diskuse pokračovala. Kdokoli by měl zájem o publikace vzniklé z výsledků práce workshopů, necht' laskavě kontaktuje Dr. Claire Wallace, Středoevropská univerzita, Táboritská 23, 130 87 Praha 3.

Claire Wallace

Založení Nadace START pro výzkum sociální transformace

Sociální náklady a souvislosti ekonomické transformace představují závažný výzkumný a politický problém. Pozornost jim věnovaná je velká, nikoli však dostatečná. Česká republika vstupuje do období velké privatizace, která bude mít důsledky pro zaměstnanost, cenový vývoj a sociální zajištění populace. Selhání trhu stále převažuje nad jeho fungováním. Rozpouštění pravomocí státu má mnohé negativní důsledky. Sociální dialog

teprve nachází svá pravidla a své komunikační kanály.

Výzkum v této oblasti je zatím roztržštěný a jeho institucionální báze je v rekonstrukci. Některé důležité oblasti nejsou dostatečně pokryty (mobilita pracovních sil, politika v oblasti bydlení, efektivita redistribučních procesů, korporatismus). Propojení s výzkumem v dalších zemích střední Evropy a Západu je spíše útržkovité. Harmonizace sociální politiky se státy ES je zatím vzdálenou výzvou.

V této situaci přišel s významnou iniciativou vídeňský Institut für Wissenschaften vom Menschen, který (s podporou Fordovy nadace a rakouské vlády) založil projekt "Sociální náklady ekonomické transformace ve střední Evropě", v jehož rámci nabízí sponzorování výzkumných programů (vedoucím projektu je János M. Kovács). Podobné programy byly již zahájeny v Polsku a Maďarsku, začíná se formovat rovněž slovenský výzkumný tým. Pro organizaci a financování výzkumu byla proto v květnu 1993 založena v Praze Nadace START, do jejíž správní rady byli přizváni představitelé akademického a aplikovaného výzkumu spolu s reprezentanty parlamentu a vládních institucí.

Členy správní rady jsou: JUDr. Petra Buzková, poslankyně a předsedkyně parlamentního výboru pro lidská práva; JUDr. Jana Chalupová, pracovnice Kanceláře prezidenta republiky odpovědná pro styk s veřejností; doc. ing. Jiří Chlumský, CSc. ředitel Ekonomického ústavu AV ČR; ing. Martin Fassman, výzkumný pracovník Českomoravské komory odborových svazů; Jan Hartl, ředitel Střediska empirických výzkumů STEM; JUDr. Michal Illner, ředitel Sociologického ústavu AV ČR; doc. ing. Kamil Janáček, CSc., náměstek ministra práce a sociálních věcí; prof. ing. Jaroslav Jílek, CSc., katedra statistiky Vysoké školy ekonomické; PhDr. Jiří Kabele, vedoucí katedry sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy; prof. ing. Karel Kouba, ředitel Ústavu ekonomických věd FSV UK; prof. PhDr. Ivo Možný, vedoucí katedry sociologie, sociální politiky a sociální práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; doc. PhDr. Martin Potůček, CSc., katedra sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy; doc. ing. Vladimír Rudlovčák, CSc., náměstek ministra financí; PhDr. Oto Sedláček, CSc., ředitel Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí; MUDr. Martin Syka, poslanec a předseda parlamentního výboru pro sociální politiku a zdravotnictví; PhDr. Jiřina Šiklová, vedoucí katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy; ing. Jiří Večerník, CSc., Sociologický ústav AV ČR a

JUDr. Jiřina Voňková, náměstkyně ministra práce a sociálních věcí.

Správní rada zvolila ze svého středu užší výkonnou radu (J. Hartl, J. Chlumský, M. Illner, K. Janáček, M. Potůček, O. Sedláček, J. Večerník), předsedu správní rady (J. Večerník) a ředitele nadace (J. Chlumský).

Na zasedáních správní a výkonné rady byly projednány následující výzkumné projekty:

Jiří Chlumský: Sociální náklady ekonomické integrace do světové ekonomiky;

Martin Fassman: Odbory a sociální transformace;

Vladislav Flek: Mzdová determinace a vyjednávání v období ekonomické transformace;

Jan Hartl: Politické důsledky změn percepce sociálního zabezpečení a sociální spravedlnosti;

Milan Horálek: Zaměstnanost a nezaměstnanost, jejich struktura a aktivní politika zaměstnanosti;

Michal Illner: Role místních samospráv v sociální politice;

Jaroslav Jílek: Příjmy a výdaje domácností a jejich změny v minulém roce;

Jiří Kabele: Sociální problémy, sociální politiky a sociální doktríny v České republice;

Martin Mácha: Transformace sociálního, zdravotního a úrazového zabezpečení v systém pojištění a jejich vazby na zabezpečení v případech sociální tísně;

Ivo Možný: Počátky třídy deklasovaných v České republice;

Martin Potůček: Transformace českého systému zdravotního zabezpečení;

Jiřina Šiklová: Úloha nevládních organizací při přechodu od totalitní k občanské společnosti;

Milan Tuček: Vývoj sociální struktury České republiky od roku 1945 po rok 1993;

Jiří Večerník: Ekonomické chování domácností v období transformace.

Uvedené projekty budou předloženy k projednání a konečnému schválení Mezinárodnímu výboru expertů, jehož členy jsou mj. A. Atkinson, L. Balcerowicz, F. Bourguignon, Z. Ferge, R. Freeman, C. Offe a J. Szalai. Nicméně práce na výzkumech se rozbíhají již nyní a měly by vyústit do prvních studií v únoru 1994. Na adresu Nadace

START (Jilská 1, 110 00 Praha 1) je možné se obracet se žádostmi o případné financová-

ní dalších výzkumných projektů odpovídajících účelům Nadace.

Jiří Večerník

Problémy transformující se ekonomiky

Takové je téma, které se systematicky snaží zmapovat sekce sociologické práce, průmyslu a podniku *Masarykovy české sociologické společnosti* - a to především prostřednictvím odborných seminářů.

Ten první, v červnu 1990 byl korespondenční a z jeho příspěvků byl sestaven sborník "Sociologové o vývojových tendencích práce v průmyslu", další byl za účasti pracovníků Ministerstva práce a sociálních věcí ČR věnován nezaměstnanosti a přípravě legislativní úpravy sociálních dávek. Výbor sekce organizoval setkání se zahraničními odborníky v roce 1991 na téma "Personální řízení očima úspěšného podnikatele" a s Hermannem Schnabelem, generálním manažerem pro speciální projekty firmy HELM a.s. Hamburg, který čerpal především z osobních zkušeností dlouholetého personálního ředitele. Následovali manželé Löwitovi z "Centra studia průmyslových změn" v Paříži, přednášející o francouzské sociologii práce a jejím vnímání období přechodu k tržní ekonomice ve středoevropských státech. Zkušenosti Holandska s transformací regionální ekonomiky interpretovala J. Kadeřávková po svém návratu z odborné sítě.

Jak je vidět z výběru námětů, snažil se výbor sekce najít problémy aktuální a různorodé - a přesto došel k poznání, které není ani radostné a asi ani příliš originální: počátečního elánu, zájmu a ochoty členů angažovat se v činnosti MČSS postupně ubývalo a semináře se začaly stávat komorní záležitostí pro pořadatele, přednášející a několik odborníků. Celkový úpadek aktivity je jistě součástí celkového společenského útlumu a u sociologů z hospodářské oblasti je způsoben i prostými existenčními starostmi - řada z nich přestává v oboru působit. V roce 1992 byly proto akce sekce omezeny, soustředili jsme se na přípravu jednání o

sociálních souvislostech ekonomických proměn na sjezdu MČSS.

Diskuse sjezdu a zájem o otázky, související se změnami v ekonomice byly impulsem k návratu k seminářům s předem připravenými písemnými podklady. Takovým byl seminář o průmyslových vztazích v etapě transformace plánovitého na tržní hospodářství. Hlavní referát přednesl prof. dr. O. Mickler z Ústavu pro sociologii Univerzity v Hannoveru a informoval v něm zejména o výsledcích výzkumu modernizace automobilového průmyslu v nových zemích SRN, tj. v bývalé NDR. Automobilový průmysl je v ústavu chápán jako vizitka průmyslové vyspělosti státu a v tom smyslu má jeho modernizace, související i s přechodem k soukromému vlastnictví, klíčový význam pro celou ekonomiku. Dr. Mickler přitom zdůraznil, že modernizace je pro hannoverské odborníky široce pojatý, komplexní proces, kde vedle technických a technologických inovací probíhá změna v řízení i přenos a další modifikovaný rozvoj "sociálních standardů", modelů řešení industriálních vztahů, zejména demokratických forem participace zaměstnanců na rozhodování.

Empirické šetření je pro Ústav pro sociologii cestou k získání hlubších poznatků o možnostech a způsobech zvládnutí sociálních problémů transformačních procesů, o jejichž mechanismech se zatím ví jen málo - což platí obecně o všech postkomunistických zemích. Sociologové přijímají proto východoněmecké podniky jako unikátní prostor pro výzkum, který si podle projektu klade dvě základní otázky:

- 1) jak probíhá proces transformace, uskutečňované prostřednictvím modernizace průmyslu, jaké jsou jeho problémy a sociální důsledky;
 - 2) jak se v souvislosti s tímto procesem rozvíjí nové podnikové sociální vztahy a organizace (odborníky, zájmové skupiny apod.).
- Plánovaný výzkum má trvat tři roky a v týmu jsou zastoupeni výzkumníci z bývalé NSR i